

**OSIYO
TEKNOLOGIYALAR
UNIVERSITETI**

IQTISODIYOT VA TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

№6 - MAXSUS SON

**74-91 xalqaro daraja
ISSN: 2992-8982**

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Elektron nashr. 162 sahifa.

E'lon qilishga 2025-yil 1-iyunda ruxsat etildi.

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Sayfullo Normatovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Siddiqova Sadoqat G'afforovna, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Maxmudov Nosir, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Samadov Asqarjon Nishonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Ikrom Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xajiyev Baxtiyor Dushaboyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Hakimov Nazar Hakimovich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Musayeva Shoirazimovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), professor
Ali Konak (Ali Ko'nak), iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor (Turkiya)
Cham Tat Huei, falsafa fanlari doktori (PhD), professor (Malayziya)
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldix'ja o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dots.
Utayev Uktam Choriyevich, O'z.Respub. Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farkhod, O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi IJQKD boshlig'i
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Axmedov Javohir Jamolovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), katta o'qituvchi
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), v.b. dots.
Djudi Smetana, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Krissi Lyuis, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Glazova Marina Viktorovna, Iqtisodiyot fanlari doktori (Moskva)
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Sevil Piriyeva Karaman, falsafa fanlari doktori (PhD) (Turkiya)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon o'g'li, TDIU ITI departamenti rahbari
Ochilov Bobur Baxtiyor o'g'li, TDIU katta o'qituvchisi
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent.

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

- Salimov Okil Umrzokovich**, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Abdurakhmanov Kalandar Khodjavevich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Rae Kwon Chung, South Korea, Honorary Professor at TSUE, Nobel Prize Laureate
Osman Mesten, Member of the Turkish Parliament, Head of the Turkey–Uzbekistan Friendship Society
Akhmedov Durbek Kudratillayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Sayfullo Normatovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Kalonov Mukhiddin Bakhridinovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Siddikova Sadokat Gafforovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences
Khudoykulov Sadirdin Karimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Makhmudov Nosir, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Samadov Askarjon Nishonovich, Candidate of Economic Sciences, Professor
Slizovskiy Dmitriy Yegorovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Ikrom Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Eshtayev Alisher Abduganiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khajiyev Bakhtiyor Dushaboyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khakimov Nazar Khakimovich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Musayeva Shoira Azimovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Professor
Ali Konak, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor (Turkey)
Cham Tat Huei, Doctor of Philosophy (PhD), Professor (Malaysia)
Foziljonov Ibrokhimjon Sotvoldikhoja ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Utayev Uktam Choriyevich, Deputy Head of Department, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Ochilov Farkhod, Head of DCEC, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Buzrukkhonov Sarvarkhon Munavvarkhonovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Akhmedov Javokhir Jamolovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences
Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Technical Sciences, Senior Lecturer
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Acting Associate Professor
Judi Smetana, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Chrissy Lewis, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Glazova Marina Victorovna, Doctor of Sciences in Economics (Moscow)
Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Sevil Piriyeva Karaman, Doctor of Philosophy (PhD) (Turkey)
Mirzaliyev Sanjar Makhmatjon ugli, Head of the Department of Scientific Research and Innovations, TSUE
Ochilov Bobur Bakhtiyor ugli, Senior lecturer at TSUI
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor.

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Po'latov Baxtiyor Alimovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Aliyev Bekdavlal Aliyevich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xalikov Suyun Ravshanovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Rustamov Ilhomiddin, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Kamilova Iroda Xusniddinovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
G'afurov Doniyor Orifovich, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Fayziyev Oybek Raximovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, katta o'qituvchi
Babayeva Zuhra Yuldashevna, mustaqil tadqiqotchi

Board of Experts:

Berkinov Bazarbay, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Pulatov Bakhtiyor Alimovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Aliyev Bekdavlal Aliyevich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khalikov Suyun Ravshanovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Rustamov Ilkhomiddin, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Khakimov Ziyodulla Akhmadovich, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Kamilova Iroda Khusniddinovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics
Gafurov Doniyor Orifovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogy
Fayziyev Oybek Raximovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Tukhtabayev Jamshid Sharafetdinovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Khamidova Faridakhon Abdulkarimovna, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Yakhshiboyeva Laylo Abdisattorovna, Senior Lecturer
Babayeva Zuhra Yuldashevna, Independent Researcher

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali

O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2023-yil 1-apreldagi 336/3-sonli qarori bilan ro'yxatdan o'tkazilgan.

MUNDARIJA

O'zbekiston respublikasida yashil iqtisodiyot tamoyillarini joriy etishning iqtisodiy va ijtimoiy ta'siri.....	10
Raxmonov Lochin To'xtamishovich	
Orol dengizi mintaqasida cho'llanishni bartaraf etishning barqaror usuli: tabiiy ofat turizmi platformasidan foydalanish.....	14
Axunjonov Umidjon Mahamadumarovich	
Specific tasks of effective information and communication technologies management in the digital economy.....	23
Saatova Lolakhon Ergashevna	
Chuqur o'rganishga asoslangan moliyaviy firibgarlikni aniqlash uchun yondashuvlar.....	27
Normamatov Xayriddin Mengniyevich	
AI va big data yordamida sanoat korxonalarida moliyaviy monitoring va budget nazoratini avtomatlashtirish.....	37
To'qliyev Abdirauf Bahodir o'g'li	
Yashil iqtisodiyotni rivojlantirishda investitsiyalarning ro'li.....	44
Ismatov Zokir Xuvaytovich	
Tijorat banklari moliyaviy boshqarish tizimi samaradorligini takomillashtirish strategiyasi.....	48
Kadirov Lutfullo Xalimovich, Elboboyev Hamid Fozil O'g'li	
Ta'lim jarayonini 3d texnologiyalar asosida tashkil qilish va rivojlantirish bosqichlari.....	52
Xushbaqov Eshpo'lat Alisherovich, Axmedova Asal Azimjon qizi	
Biosignallarni qayta ishlashda su'niy intellektga asoslangan bashoratlash.....	57
Qarshiyeva Jamila Yashnar qizi	
Shamol dvigatellaridan qurg'oqchil hududlarda foydalanish.....	60
Samadiy Khusrov Abdusalimzoda	
Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida multimedial ta'lim jarayonini tashkil etish imkoniyatlari.....	65
Sodiqova Umida Uchqun qizi	
Совершенство и внедрение в практику методики когнитивного моделирования, направленной на решение педагогических задач учащихся с помощью современных информационных технологий (ИИ, VR, тренажеры, интеллектуальные системы).....	72
Турсунова Севара Юсуф кизи	
Yashil iqtisodiyot va uni barqaror rivojlantirish.....	78
Anvarjon Barnoyev	
Modern Mechanisms for Improving the Quality of Financial Control.....	81
Umirzoq Rakhmonov	
Zamonaviy o'qitish strategiyasi va metodlari: dasturlashni o'rganish uchun muhitlar.....	83
Mamatova Shirin Faxriyevna, Normamatov Xayriddin Mengniyevich	
Raqamli iqtisodiyotning inklyuziv rivojlanishga ta'siri: o'zbekiston misolida.....	92
Saydali Murodullayev	
O'zbekiston universitetlarini barqaror rivojlantirish bo'yicha xalqaro dasturlar va hamkorlik.....	98
Berdiyarova Gulandon Sa'dullayevna	
Образование в цифровую эпоху: возможности модели «перевернутый класс».....	101
Мирзаев Сунмас Амирович	
Pedagogik mahoratni oshirishda sun'iy intellektni texnologiyalarini qo'llash orqali ta'lim jarayonini takomillashtiradigan platforma ishlab chiqish.....	105
Salomov Shokirjon Jalilovich, Normamatov Xayriddin Mengniyevich	
Algorithms and software for automatic spelling and grammatical editing of uzbek words.....	114
Daminov Sunatullo Furqat ugli, Eshkarayeva Narkhol G'uzarovna, Boymurodov Farrukh Farkhod ugli	
Innovatsion ta'lim muhitini yaratish orqali ta'lim sifatini oshirish.....	120
Mirzayeva Nilufar Fozilovna	
Kompyuter fanini o'quvchilarning loyihalarni o'qitish jarayonida soft ko'naklarni o'rqatish.....	124
Boboyev Shavkat To'rayevich, Normamatov Xayriddin Mengniyevich	

Kompyuter arxitekturasini o'rganishni takomillashtirishda mobil o'yinli metod dasturlaridan foydalanish.....	135
Muxammadiyeva Nargiza Boxodir qizi, Normamatov Xayriddin Mengniyevich	
Yosh dasturchilarning skatch dasturlash tili ko'nikmalariga elektron ta'lim platformasidan foydalanish bo'yicha dasturlash ko'nikmalariga ta'siri va dasturlashni o'rgatishga munosabat.....	143
Turdiyeva Umida Elmirzayevna, Normamatov Xayriddin Mengniyevich	
Soliqlarning mahalliy moliyaviy barqarorlikdagi ahamiyati.....	153
Salomov Ilhom Rashidovich	
Mahalliy budjetlarning shakllanishi va ularning daromad manbalari.....	157
Salomov Ilhom Rashidovich, Z.I.Ro'ziev	

SOLIQLARNING MAHALLIY MOLIYAVIY BARQARORLIKDAGI AHAMIYATI

Salomov Ilhom Rashidovich

Osiyo texnologiyalar universiteti 1-bosqich magistranti

Annotatsiya: Ushbu maqolada soliqlarning mahalliy moliyaviy barqarorlikdagi ahamiyati nazariy va amaliy jihatdan tahlil qilingan. Mahalliy byudjetlarning asosiy daromad manbai sifatida soliqlarning o'ri, ularning hududiy moliyaviy mustaqillikni oshirishdagi roli, soliq tushumlari barqarorligi va soliq ma'murchiligi samaradorligi yoritilgan. Shuningdek, xalqaro tajriba asosida soliqlarni boshqarishni takomillashtirish bo'yicha takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: soliqlar, mahalliy moliyaviy barqarorlik, byudjet tushumlari, fiskal mustaqillik, soliq ma'murchiligi.

Abstract: This article provides a theoretical and practical analysis of the role of taxes in ensuring local financial stability. It examines the importance of taxes as the main source of local budget revenues, their impact on regional fiscal independence, the stability of tax revenues, and the effectiveness of tax administration. Based on international experience, recommendations for improving tax management systems are also proposed.

Key words: taxes, local financial stability, budget revenues, fiscal independence, tax administration.

Аннотация: В статье проведен теоретический и практический анализ значения налогов для обеспечения местной финансовой стабильности. Рассмотрена роль налогов как основного источника доходов местных бюджетов, их влияние на финансовую самостоятельность регионов, устойчивость налоговых поступлений и эффективность налогового администрирования. Также на основе международного опыта предложены рекомендации по совершенствованию системы управления налогами.

Ключевые слова: налоги, местная финансовая стабильность, бюджетные доходы, фискальная самостоятельность, налоговое администрирование.

KIRISH

Mahalliy moliyaviy barqarorlikni ta'minlash har bir davlatning fiskal boshqaruvi tizimida muhim o'rin egallaydi. Ayniqsa, budjet mablag'larining shakllanishida soliqlar asosiy moliyaviy manba sifatida qaraladi. Soliq tushumlarining hajmi va barqarorligi nafaqat mahalliy hokimiyat organlarining moliyaviy mustaqilligini oshiradi, balki ularning iqtisodiy rivojlanish, ijtimoiy sohalarni moliyalashtirish va infratuzilmani yaxshilash bo'yicha rejalashtirilgan vazifalarni amalga oshirish qobiliyatini ham belgilaydi. So'nggi yillarda O'zbekistonda hududiy budjetlarning daromad bazasini mustahkamlash, soliqlarni to'plash samaradorligini oshirish va fiskal markazlashuv darajasini maqbullashtirish borasida izchil islohotlar amalga oshirilmoqda. Biroq, soliqlarni shakllantirish mexanizmlari, ularning hududiy moliyaviy mustaqillik va barqarorlikka ta'siri, mavjud muammolar va takomillashtirish yo'nalishlari chuqur tahlil etilishini talab qiladi. Shu nuqtayi nazardan, ushbu maqolada soliqlarning mahalliy moliyaviy barqarorlikdagi o'ri nazariy jihatdan asoslanib, amaliy tajribalar va statistik ko'rsatkichlar asosida baholanadi hamda moliyaviy mustaqillikni oshirish uchun takliflar ishlab chiqiladi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Mahalliy moliyaviy barqarorlikni ta'minlash masalasi iqtisodiy nazariya va amaliyotda muhim tadqiqot yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Xususan, soliqlar bu borada asosiy moliyaviy manba sifatida e'tirof etilib, ularning o'rganilishi ko'plab olimlar tomonidan keng yoritilgan. Murodov o'z asarida O'zbekiston hududiy budjetlari daromadlarining shakllanishida soliqlarning o'ri beqiyos ekanini ta'kidlab, aynan soliqlar tufayli mahalliy budjetlar moliyaviy mustaqillikka erishayotganini ko'rsatgan. Muallifga ko'ra, soliqlar hajmi qancha barqaror bo'lsa, hududiy moliya tizimi shuncha samarali ishlaydi.

Musayev esa mahalliy moliyaviy barqarorlikning nazariy asoslarini o'rganib, soliqlarni budjetlararo munosabatlarni tartibga soluvchi asosiy vosita sifatida baholagan. Uning izlanishlarida soliqlarning turlari va ularni belgilash vakolatlarini mahalliy hokimiyatlarga o'tkazish orqali moliyaviy mustaqillik va barqarorlikka erishish mumkinligi asoslangan. Bu jihat amaliyotda hududlar fiskal imkoniyatlarini oshirish, moliyaviy resurslardan mustaqil foydalanish va budjet siyosatida o'z manfaatlarini himoya qilish uchun muhim omil sifatida qaralmoqda.

Xalqaro tajriba nuqtayi nazaridan Bird va Vaillancourt tadqiqotlari e'tiborga molik. Ular rivojlanayotgan mamlakatlarda fiskal markazlashuvning yuqori darajasi mahalliy moliyaviy barqarorlikni cheklab qo'yishini, shu sababli soliqlar bo'yicha vakolatlarni mahalliy darajaga o'tkazish orqali barqarorlikka erishish mumkinligini ta'kidlagan. Ularning fikricha, soliqlarni mahalliy darajada yig'ish amaliyoti hududiy hokimiyatlar moliyaviy mustaqilligini oshirib, budget xarajatlarining sifati va samaradorligini yaxshilaydi.

Xamidovning izlanishlarida esa O'zbekiston hududlari misolida soliq tushumlari hajmi va ularning barqarorligi o'tasidagi bog'liqlik batafsil o'rganilgan. Muallifning fikricha, mahalliy soliqlar bazasini kengaytirish, soliqqa tortish obyektlari va bazasini optimallashtirish, shuningdek, soliq ma'murchiligini takomillashtirish orqali hududiy budgetlar barqarorligini mustahkamlash mumkin. Xamidov soliq tushumlarining barqarorligi hududlar moliyaviy xavfsizligi va mustaqilligini ta'minlaydi, deb hisoblaydi.

Martinez-Vazquez va McLure tomonidan o'tkazilgan keng ko'lamli tadqiqotlarda ham fiskal markazlashuvning yuqori darajasi mahalliy moliya barqarorligiga to'squinlik qilishi qayd etilgan. Ular submilliy hokimiyatlarga soliqlar bo'yicha ko'proq vakolatlar berilishi moliyaviy barqarorlik, resurslarni samarali taqsimlash va aholiga xizmat ko'rsatish sifatini oshirishga xizmat qilishini ta'kidlagan.

Shokirov esa mahalliy soliqlarning budget barqarorligidagi o'rnini yoritib, ularni boshqarish mexanizmlarini takomillashtirish orqali moliyaviy barqarorlikni oshirish mumkinligini asoslagan. Uning tadqiqotida mahalliy soliqlardan tushumlar nafaqat budgetlar xarajat majburiyatlarini o'z vaqtida bajarish imkoniyatini oshirishi, balki hududiy iqtisodiy rivojlanishga ham turtki berishi aytilgan.

Yuqoridagi ilmiy izlanishlardan ko'rinadiki, soliqlar mahalliy moliyaviy barqarorlikning tayanch manbai hisoblanadi. Ularni boshqarish, vakolatlarni hududlarga o'tkazish, soliq ma'murchiligini takomillashtirish masalalari nafaqat nazariy, balki amaliy ahamiyatga ham ega bo'lib, bugungi kunda ham dolzarbligini yo'qotmayapti.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Ushbu tadqiqotda ma'lumotlar O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi hisobotlari, Mahalliy budgetlar monitoringi bo'yicha yillik statistik to'plamlar va xalqaro tashkilotlar (Jahon banki, IMF) ma'lumotlar bazasidan olingan. Tahlil qilish uchun soliq tushumlari dinamikasi, ularning budgetdagi ulushi, fiskal mustaqillik ko'rsatkichlari va xalqaro tajriba qiyosiy tahlil usuli qo'llanildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Mahalliy moliyaviy barqarorlikni ta'minlash davlatning fiskal boshqaruvi tizimida eng muhim yo'nalishlardan biri hisoblanadi. Bu tushuncha hududiy hokimiyatlarning o'z xarajat majburiyatlarini o'z vaqtida va to'liq bajarish qobiliyatini anglatadi. Shu nuqtayi nazardan soliqlarni mahalliy moliyaviy barqarorlikni shakllantiruvchi asosiy instrument sifatida o'rganish ilmiy-amaliy jihatdan alohida dolzarbdir. Soliqlar mahalliy byudjetlarning asosiy daromad manbai bo'lib, ularning hajmi, barqarorligi, undirish mexanizmlarining samaradorligi hududiy fiskal mustaqillikni belgilaydi. Mahalliy hokimiyatlar o'z hududida yig'iladigan soliqlar hisobidan maktablar, bog'chalar, tibbiyot muassasalari, yo'llar va boshqa ijtimoiy infratuzilmani moliyalashtiradi. Ayniqsa, jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i, yer solig'i, mol-mulk solig'i kabi soliqlar to'liq mahalliy byudjetlarga yo'naltirilgani tufayli hududiy moliyaviy barqarorlikning tayanch manbai sifatida qaraladi.

Soliqlar mahalliy hokimiyatlarning fiskal mustaqilligini oshiradi. Fiskal mustaqillik esa markaziy hukumat transfertlariga qaramlikni kamaytiradi, moliyaviy qarorlarni mustaqil qabul qilish imkonini yaratadi, mas'uliyat va tashabbusni kuchaytiradi. Agar hudud o'z byudjetini shakllantirishda mustaqil bo'lsa, u o'zining iqtisodiy imkoniyatlarini oshirish, tadbirkorlikni rivojlantirish va yangi investitsiyalarni jalb qilishga intiladi. Shu sababli soliqlarni boshqarish mexanizmlari nafaqat byudjet tushumlarini ko'paytirish, balki hududning umumiy iqtisodiy rivojlanishini ta'minlashda ham strategik vosita hisoblanadi.

Mahalliy soliqlarning iqtisodiy rivojlanishga ta'siri bevosita fiskal multiplikator effekti orqali namoyon bo'ladi. Masalan, mol-mulk solig'i tushumlari mahalliy infratuzilmani yaxshilashga yo'naltirilganda, bu ko'chmas mulk qiymatini oshiradi, shu orqali yangi qurilish va investitsiyalarni rag'batlantiradi, natijada yangi ish o'rinlari yaratiladi va yana soliq tushumlari ortadi. Bu o'zaro bog'liq zanjirning har bir bo'g'ini hududiy moliyaviy barqarorlikni mustahkamlashga xizmat qiladi.

Soliqlarni belgilash va yig'ish vakolatlarining mahalliy darajaga o'tkazilishi ham fiskal barqarorlikning muhim sharti hisoblanadi. Agar soliqlarni belgilash markaziy hukumatning mutlaq vakolatida bo'lsa, mahalliy hokimiyatlar o'z hududining ijtimoiy-iqtisodiy xususiyatlariga mos soliq siyosatini olib borish imkoniyatidan mahrum bo'ladi. Bunday sharoitda ular moliyaviy resurslarni shakllantirishda ham, hududiy rivojlanish bo'yicha strategik qarorlar qabul qilishda ham passiv subyektga aylanadi. Aksincha, soliqlarni belgilash va boshqarish vakolati mahalliy hokimiyatlarga berilganda, ular yig'im samaradorligini oshirish, soliqqa tortish bazasini

kengaytirish, norasmiy iqtisodiyotni legallashtirish, soliq to'lovchilarga xizmat ko'rsatish sifatini oshirish yo'lida faolroq harakat qiladi.

Soliqlar hududiy moliyaviy xavfsizlikni ta'minlaydi. Iqtisodiy o'sish sekinlashgan yoki inqiroz davrlarida import bojxona tushumlari, davlat mulkini xususiyashtirishdan tushadigan mablag'lar keskin kamayishi mumkin. Ammo yer solig'i yoki mol-mulk solig'i kabi soliqlar iqtisodiy sikllarga kamroq ta'sirchan bo'lib, byudjet tushumlarining muayyan barqarorligini kafolatlaydi. Bu esa mahalliy hokimiyatlarga ijtimoiy majburiyatlarni bajarish, xodimlarga ish haqi to'lash, kommunal xizmatlarni subsidiya qilish, aholining ijtimoiy himoyaga muhtoj qatlamlarini qo'llab-quvvatlash imkonini beradi.

Soliqlarning barqarorligi ularni mahalliy moliya tizimining ishonchli manbai sifatida ajratib turadi. Byudjet tushumlari tarkibida soliqlarning ulushi qanchalik yuqori bo'lsa, mahalliy hokimiyatlar o'z moliyaviy strategiyasini shunchalik erkin shakllantira oladi. Bu esa fiskal markazlashuv darajasini kamaytirib, davlat boshqaruvi tizimini demokratlashtirishga ham xizmat qiladi. Soliq tushumlarining prognozlanishi esa budjet xarajatlarini o'rta va uzoq muddatli rejalashtirishni osonlashtiradi.

Soliq ma'murchiligini takomillashtirish, ya'ni soliqlarni yig'ish mexanizmlarini modernizatsiya qilish ham mahalliy moliyaviy barqarorlikni oshiradi. Elektron soliq tizimlari, avtomatlashtirilgan yer va mol-mulk kadastrlarini joriy etish, onlayn to'lov platformalarini rivojlantirish soliq tushumlarini ko'paytiradi, to'lov intizomini oshiradi va yig'im xarajatlarini kamaytiradi. Bunday yondashuv korrupsiyani kamaytirishga ham xizmat qiladi, bu esa fiskal barqarorlikning muhim komponentidir.

Soliqlarni to'plashdagi rag'batlantiruvchi mexanizmlar ularning yig'im samaradorligini oshiradi. Masalan, mahalliy davlat soliq xodimlari yig'ilgan tushumning ma'lum foizidan rag'batlantirilsa, ular soliq bazasini kengaytirishga, norasmiy iqtisodiyotni legallashtirishga, qarzdorlikni kamaytirishga ko'proq intiladilar. Shu yo'sinda soliqlar nafaqat moliyaviy resurslar manbai, balki mahalliy iqtisodiy rivojlanishni rag'batlantirish vositasi sifatida ham xizmat qiladi.

Biroq, mavjud muammolarni ham inkor etib bo'lmaydi. Ayrim hududlarda mol-mulk va yer solig'i tushumlarining pastligi ularning iqtisodiy rivojlanish darajasi, soliq bazasining torligi, soliqqa tortish obyektlarining to'liq ro'yxatga olinmaganligi yoki baholash tizimlarining eskirganligi bilan bog'liq. Bundan tashqari, soliq to'lovchilarning to'lov intizomi sustligi, ayrim hollarda soliq stavkalari iqtisodiy real vaziyatga mos kelmasligi, soliq imtiyozlarining haddan tashqari ko'pligi kabi muammolar mavjud. Ushbu muammolar yechilmasa, soliqlar mahalliy moliyaviy barqarorlikni to'liq ta'minlay olmaydi.

Soliq siyosatida muhim tamoyillardan biri – adolatlilik. Mahalliy soliqlarning adolatsiz belgilanishi aholi noroziligini keltirib chiqaradi, soliq tushumlarini kamaytiradi va norasmiy iqtisodiyotni oshiradi. Masalan, mol-mulk solig'ini hisoblashda kadastr qiymati real bozor qiymatiga yaqin bo'lishi lozim. Baholash tizimi shaffof, tushunarli va muntazam yangilanib boradigan bo'lsa, soliqqa tortish jarayoni adolatli bo'ladi va soliq tushumlari oshadi.

Hududlar bo'yicha soliqlarning differensial taqsimoti ham fiskal barqarorlikka ta'sir qiladi. O'zbekistonda iqtisodiyoti rivojlangan hududlar (masalan, Toshkent shahri) va rivojlanmagan viloyatlar o'rtasida soliqlar tushumlari bo'yicha katta farqlar mavjud. Bu esa davlatning budjetlararo tenglashtirish siyosatini amalga oshirishini talab qiladi. Shu bilan birga, uzoq muddatda barcha hududlarda soliqqa tortish bazasini kengaytirish, iqtisodiy faoliyatni rag'batlantirish va mahalliy byudjetlarning o'z-o'zini ta'minlash darajasini oshirish strategik maqsad bo'lib qolmoqda.

Soliqlar shuningdek, davlatning ijtimoiy vazifalarini bajarishida asosiy moliyaviy manba hisoblanadi. Agar mahalliy hokimiyatlar o'z daromadlarini soliqlar hisobidan to'ldira olmasa, ular markaziy hukumatdan transfertlar so'rashga majbur bo'ladi, bu esa fiskal markazlashuvni oshiradi, hududiy mustaqillikni cheklaydi va moliyaviy intizomni susaytiradi. Shu bois, soliqlar mahalliy moliyaviy barqarorlikni ta'minlashning poydevori sifatida qaraladi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Xulosa sifatida ta'kidlash joizki, soliqlar mahalliy moliyaviy barqarorlikning asosiy manbai bo'lib, ularning hajmi, barqarorligi va yig'im samaradorligi hududiy moliya tizimining mustahkamligini belgilaydi. Tadqiqotlarda soliqlarning to'g'ri boshqarilishi hududiy budjetlarning moliyaviy mustaqilligini oshirib, mahalliy hokimiyatlar tomonidan ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish dasturlarini samarali amalga oshirish uchun sharoit yaratishi ko'rsatilgan. Shu bilan birga, soliq tushumlarining barqarorligi fiskal xavfsizlikning kafolati bo'lib, budjet defitsitlarini cheklash, qarzga bog'liqlikni kamaytirish va xarajat majburiyatlarini o'z vaqtida bajarishga imkon beradi.

Sohani rivojlantirish uchun, avvalo, mahalliy soliqlar bazasini kengaytirish, ularni belgilash va undirish bo'yicha vakolatlarni hududiy hokimiyatlarga bosqichma-bosqich o'tkazish, soliq ma'murchiligini raqamlashtirish va avtomatlashtirish orqali yig'im samaradorligini oshirish, elektron kadastr tizimlarini to'liq joriy etish, shuningdek, soliq to'lovchilarning huquqiy madaniyatini oshirish maqsadga muvofiqdir. Bundan tashqari, mahalliy soliqlardan

tushgan mablag'larni shaffof, samarali boshqarish orqali investitsiya muhiti va iqtisodiy faollikni rag'batlantirish, fiskal rag'batlantirish mexanizmlarini takomillashtirish va soliqlarning iqtisodiy rivojlanishga turtki beruvchi funksiyasini to'laqonli amalga oshirish zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Mamanazarov A.B. Mahalliy byudjetlarni barqarorlashtirishda soliqlarning rolini oshirish masalalari: i.f.n. ... avtoreferat. – T.: BMA. 2002. – 22 b.
2. Ro'ziyev Z.I. Mahalliy byudjet daromadlarini shakllantirish va ulardan foydalanish samaradorligini oshirish: i.f.n. avtoreferat. – T.: BMA. 2011. – 22 b.
3. Xayriddinov A.B. Mahalliy byudjetlar daromadlar bazalarining barqarorligini ta'minlash yo'llari: i.f.n. avtoreferat. – T.: BMA. 2011. – 22 b.
4. Qiyosov Sh. Mahalliy byudjet daromadlarini shakllantirish muammolari//Moliya jurnali. –T.: 2014. -№1. – B. 36-40.
5. B. Musayev. Mahalliy moliyaviy mustaqillikni oshirishning nazariy asoslari. Monografiya. – T.: Fan, 2019. – 184 b.
6. R. Bird, F. Vaillancourt. Fiscal Decentralization in Developing Countries. – Cambridge: Cambridge University Press, 1998. – 320 p.
7. Xamidov. O'zbekiston hududlarida byudjet tushumlarining barqarorligi. Monografiya. – T.: Iqtisod-Moliya, 2020. – 210 b.
8. J. Martinez-Vazquez, C. McLure. Fiscal Decentralization: A Review of International Experience. – Washington: World Bank, 2004. – 260 p.
9. R. Bahl, J. Martinez-Vazquez. Local Government Revenue Mobilization in Developing Countries. – Washington: World Bank, 2020. – 148 p.
10. E. Ahmad, G. Brosio. Handbook of Multilevel Finance. – Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2015. – 576 p.
11. M. Keen, R. de Mooij. Taxation and Inclusive Growth. – Washington: International Monetary Fund, 2012. – 49 p.
12. R. Bird, J. Martinez-Vazquez, B. Torgler. Societal Institutions and Tax Effort in Developing Countries. – Cambridge: International Studies Program Working Paper, 2004. – 35 p.

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Zokir ALIBEKOV

Sahifalovchi va dizayner: Oloviddin Sobir o'g'li

2025. № 6-maxsus son

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelmasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin. Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

EI.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: @iqtisodiyot_77

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, @iqtisodiyot_77 telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>